

Lidové písně a tance českých zemí – digitální systém pro zpřístupnění a záchranu

Po mnoho let se v Etnologickém ústavu vedly diskuse o nutnosti digitalizace rozsáhlých sbírek pramenů hudby a tance, které jsou uloženy na našich pracovištích. Z iniciativy Lubomíra Tyllnera se pak před několika lety tyto snahy spojily s myšlenkou na komplexní systém zpracování a zveřejnění těchto pramenů a v uplynulém roce se podařilo získat podporu pro tento projekt z programu NAKI. Projekt začal v letošním roce a poběží do roku 2022. Jsou do něj zapojeni pracovníci pražského i brněnského pracoviště Etnologického ústavu ve spolupráci s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici. Za Etnologický ústav se účastní Matěj Kratochvíl, Lucie Uhlíková, Klára Císaříková, Šárka Toncrová, Vendula Škrabalová, Daniela Stavělová, Lubomír Tyllner, Zdeněk Vejvoda, Marek Janata; za Národní ústav lidové kultury na projektu pracuje Jiří Höhn.

Hlavním cílem projektu je vytvoření efektivního nástroje pro zveřejnění písňového a tanečního folkloru jako důležité součásti kulturního dědictví a národní kulturní identity. Jeho smyslem je zpřístupnit veřejnosti materiál, jehož potenciál zůstává do značné míry nevyužit, protože většina terénních záznamů (rukopisných či zvukových) nebyla nikdy zveřejněna, nebo je přístup k nim z různých důvodů problematický. Plánovaná aplikace umožní širokému okruhu zájemců získat podrobné a přitom srozumitelnou formou podané informace o lidové písni, hudbě a tanci českých zemí, a zároveň přispět k jejich záchraně prostřednictvím aplikace postavené na nejmodernějších poznacích ze sféry záchranu a uchování datových nosičů.

Pod tímto hlavním cílem se skrývá několik dílčích cílů spočívajících ve vytvoření:

a) internetového portálu, který umožní získávat informace o jednotlivých pramenech (tištěných i rukopisných sbírkách), ale i o jednotlivých písních v nich zaznamenaných. Jádrem portálu bude nově vyvinutý software propojující několik rovin informací: melodické i textové incipity, lokality, žánry, názvy tanců, data záznamu, sběratelé atd. Portál umožní nejen vyhledávání, ale i srovnávání dat;

b) systému schopného zvládnout dialektologickou nejednotnost písňových textů, komplikující fungování dosud známého vyhledávacího softwaru či databází, a systému pro vyhledávání nápěvových variant jednotlivých písní;

c) certifikované metodiky pro digitalizaci a vytvoření standardů pro zápis textového i melodického incipitu tak, aby bylo možné začleňovat do databáze nové materiály a ty propojit se stávajícími daty;

d) databáze zahrnující digitalizované písemné i zvukové dokumenty z fondů Etnologického ústavu AV ČR (cca 150 tisíc jednotek) i data ze zásadních tištěných edic. Digitalizace umožní přístup k většině pramenů a zabrání ztrátě významného kulturního dědictví na nosičích na hranici své životnosti (písemné a magnetofonové záznamy);

e) specializovaných map pro zobrazení informací z databáze.

Tento systém poskytne odborné i laické veřejnosti přístup k rozsáhlým pramenům lidové hudby a tance. Projekty srovnatelného rozsahu jsou v současné době ojedinělé i v celosvětovém měřítku. Podobně

orientovaná je například veřejně přístupná databáze *Liederlexikon*, kterou provozuje Německý archiv lidových písní na univerzitě ve Freiburgu. Další podobné portály provozuje Ústav hudební vědy Maďarské akademie věd, Rakouský ústav pro lidovou píseň ve Vídni nebo Norské centrum pro lidovou hudbu univerzity v Trondheimu. Pracovníci EÚ AV ČR průběžně věnují pozornost teoretickým otázkám katalogizace tradiční hudby a dalších pramenů lidové hudby (např. společenských a jiných zpěvníků). Problematika databází je důležitým tématem oboru již několik desetiletí, v poslední době zvláště v souvislosti s rozvojem informačních technologií.

Písemné i zvukové prameny lidových písní i tanců budou analyzovány z hlediska systematického zpracování a katalogizace. Budou identifikovány jednotlivé parametry a určen jejich popis. Během tohoto procesu budou popsány problematické jevy, pro něž budou hledána řešení: v oblasti textových incipitů například nářeční varianty, vlastní jména v textech atd., v oblasti hudebních incipitů půjde o metrytmickou stránku nebo problematiku formy. V souvislosti s tvorbou certifikované metodiky bude vytvářeno odpovídající softwarové řešení, které zapojí jednotlivé parametry písní i jejich pramenů do systému umožňujícího prohledávání na několika úrovních. Zároveň budou vyvíjeny prvky, které umožní komunikaci s uživateli systému a které budou reflektovat různorodost jejich potřeb – zda půjde o odborníka, či laického zájemce. Software bude programován na platformě IS ALex, která je dlouhodobě využívána k tvorbě programů pracujících s velkými soubory dat. Vzniklá

databáze bude využita jako zdroj dat k vytvoření specializovaných map. Obě tyto fáze budou vyžadovat značné množství pramenného materiálu, na němž budou testovány a upřesňovány postupy při tvorbě certifikované metodiky i software. Principy pro metodiku lze správně stanovit teprve na základě materiálu čítajícího desítky tisíc položek (písňových či tanečních záznamů) různých žánrů a regionů. Proto bude zároveň probíhat digitalizace písemných i zvukových materiálů, která poskytne požadovaný objem dat. Digitalizace zvukových pramenů zahrnuje výběr a diagnostiku typu záznamů; očištění, případné opravy povrchu a odmagnetování pásků i přístroje; nastavení snímacích hlav magnetofonu; digitalizace v rozlišení 96 kHz / 24 bit; kontrolu a archivaci dat; evidenci a katalogizaci. Digitalizace písemných pramenů probíhá podobně, s tím, že jsou dokumenty skenovány v rozlišení 300–600 dpi podle povahy předlohy. Software a metodika budou prostřednictvím individuálních konzultací i workshopu představeny potenciálním uživatelům z řad zástupců institucí, v jejichž archívech se nacházejí prameny, které by bylo možné v budoucnosti do systému zařadit (některé z nich již vyjádřily svůj předběžný zájem). Při těchto příležitostech bude získána zpětná vazba, která umožní lepší vyladění softwarového systému i metodiky.

Výsledkem bude systém, který umožní odborné i laické veřejnosti lépe poznat a využívat bohaté prameny lidové hudby a tance uložené v participujících institucích a do budoucna umožní rozšiřování databáze o prameny z dalších zdrojů.

Matěj Kratochvíl (EÚ AV ČR, v. v. i.)